

Homálynoky, a könyvtáros

Kálnoky László születésének
100. évfordulójára

Az évforduló – főleg, ha kerek, pláne, ha száz – jó alkalom az egykor élt jeles személyek alakjának felfedezésére, méltatására. Ilyenkor szokás az ünnepelt tiszteletére konferenciákat rendezni, pályázatokat hirdetni, utcát, iskolát, óvodát elnevezni; emléktáblát vagy szobrot avatni, koszorúzni és így tovább. Hogy mit szólna mindehhez születésének századik évfordulóján Kálnoky László költő, erről kicsit később. És hogy mindezek közül mit kap az idén – posztumusz, mert már csak így lehet –, arról majd jövőre tudunk összegzést készíteni, hiszen javában tart a centenáriumi év. Azt viszont most is elmondhatjuk: a könyvtárakban a költő köteteit rendezgetve a legtöbb könyvtárosnak eszébe jut: Kálnoky nemcsak költő, hanem könyvtáros is volt. Itt kell megjegyeznünk: ha másnak nem, de az ő irodalmi alteregójának, Homálynoky Szaniszlónak biztos fájna, hogy úgy írják az életrajzában: egy ideig „csupán könyvtárosként” dolgozott. Csupán! Ha még élne Kálnoky, ha most születne a *Homálynoky Szaniszló történetei* című versciklus, és benne az *Egy könyvtáros hányattatásai*, hősünk biztos szóvá tenné ezt a leminősítést!

E meglehetősen gyöngécske könyvtárosi önértet-felfortyantás után bevallhatjuk: csak a figyelemfelkeltés céljából és végett íródott ez a vicceskedő bevezetés. Mert ha ő nem „csupán”, hanem „főleg” lett volna könyvtáros, akkor most nem büszkélkedhetnénk a könyvtártudományi alapismeretek versbe emelt, művészileg megörökített soraival.

Homálynoky a könyvtárban

Kálnoky László költő az *Egy könyvtáros hányattatásai* című elbeszélő költeményében vetette papírra a következő sorokat. „*elhatározta – mármint Homálynoky Szaniszló –, hogy a könyvtár anyagát / a Dewey-féle egyetemes tizedes osztályozás szabályai szerint / fogja rendezni, minthogy ehhez a munkához / meglehetősen széleskörű általános műveltség kívántatik, / és mert valóban ez a módszer a legkorszerűbb és a legjobb.*”

Valószínű: ezeket a sorokat nem fogják felírni egyetlen könyvtár homlokzatára sem! Nem lehet kiragadni az egészből egyetlen részletet. Pedig Kálnoky költészetének jelentős darabja ez a vers is. „*Ritka tünemény az irodalomban, hogy valaki élete alkonyán, olyan csúcsokkal a háta mögött, mint a Lángok árnyékában és a Farsang utóján, gyökeresen megújítja poézise eszköztárát. Kálnoky László költészetében ez a csoda megtörtént. Kitalálta Homálynoky Szaniszló nevű alteregóját és azt a prózai műnem határaihoz közelítő szabadvers-formát, amelyben nosztal-*

giától sem mentes iróniával és nem kevesebb öniróniával beszél ki anekdotikus-novellisztikus történetekben egy élet megannyi keserédes emlékét...” – írja róla a 2010-ben *A modern magyar irodalom története* című könyvében Grendel Lajos író, irodalomtörténész.

Annak idején, halála előtt egy héttel – 1985. július 23-án – a Kossuth Rádió *Társalgó* című műsorában maga a költő mesélte el, hogyan találta ki ezt a kicsit csetlő-botló figurát. A beszélgetés szerkesztett változata *Homálynoky Szaniszló utolsó vallomása* címmel jelent meg a *Kritika* 1986. évi 1. számában. „*Mikor a Homálynoky történeteit megelőző versciklust írtam (ez volt az Egy magánzó emlékirataiból), ott még egyes szám első személyben szerepelek, igaz, hogy ez a múltból, a fiatalságról szól, amikor még Egerben éltem; akkori élményeimről vagy olyan dolgokról amelyeket én is inkább szájhangományból ismertem. Homálynoky Szaniszló alakját a véletlen szülte. Mikor következő kötetemben szerettem volna tovább folytatni ezt a ciklust, első ötletem egy olyan költemény volt, melyet bizonyos okokból nem akartam egyes szám első személyben megírni. Viszont meg szerettem volna írni mindenképpen, és ezért kitaláltam Homálynoky Szaniszló alakját, akinek nevét saját családi és keresztnévem végéből képeztem...*”

Kálnoky László életrajzából tudjuk, hogy a jogi tanulmányok befejezése után előbb szülővárosában, Egerben dolgozott, de szeretett volna az irodalmi élet centruma közelébe kerülni. Így amikor 1941-ben állást kapott a Belügyminisztériumban, Budapestre költözött. De jött a betegsége, aztán a háború, majd az igazoló bizottság, és hiába ítélték feddhetetlennek, a fordulat éve után az egykori főosztályvezetőből könyvtáros lett.

Igyekezett becsülettel tenni a dolgát, de – a méltatlan körülmények, az értelmetlen költözések, átszervezések miatt – komolyabb szakmai sikerekkel nem büszkélkedhetett. Ahogy ezt Kálnoky megírta, Homálynoky „*lexikonokkal bástyázta el magát íróasztala mögött, / és versfordítással foglalkozott fedezékében, / mivel utálta tétlenül tölteni idejét...*”

A könyvtárossága idején szerzett élményeiről megemlékezik a *Félistenek és kérődzők* című prózaversében is. Igaz, nem elsősorban a szakmai tapasztalatok megőrkítése, sokkal inkább a hatalom természetrajza miatt kíváncszott versbe a következő történet.

„*Visszaemlékezett Szaniszló könyvtáros korára is, / mikor egy minisztériumi főosztályvezető / eléggé nyers modorban megróttá, egyrészt azért, / mert a szerinte reakciós, régi, jogi szakkönyveket, / továbbá az »Országos Törvénytár« és a »Rendeletek Tára« / felszabadulás előtti évfolyamait nem selejtezte ki, / másrészt azért, mert új, demokratikus szellemű szakkönyvet / keveset látott a könyvtárban. Pályatársam / hiába védekezett azzal, hogy a régebbi könyvekben / sok a még érvényes jogszabály, és míg azok helyett / a Törvényhozás újat nem alkot, / egyelőre nélkülözhetetlenek. Bibliográfiákkal és könyvárjegyzékekkel / igyekezett igazolni, hogy minden új, jogi szakmunkát / beszerzett a könyvtár részére, arról pedig / nem tehet, hogy ilyen könyvekből a felszabadulást követő / első öt-hat évben aránylag kevés / jelent meg. A főosztályvezető mogorván távozott, de kifogásait a következő / hónapokban újra és újra megismételte, mindaddig, / mígnem egy szép napon közölte, hogy a Tudományegyetem / jogi karára megy professzornak. Szaniszló / félszegen dadogott valamit, amit akár sajnálkozásnak is / érthetett a busa fejű, nagy férfitű. Csak a búcsúzás után, / hazafelé menet, a lépcsőházban / ötlött eszébe pályatár-*

samnak, hogy a következőket / kellett volna mondania: Rendkívül örvendek, / hogy már réges-régen elvégeztem / az egyetem jogi karát, és nem leszek kénytelen az ön / tanítványai közé tartozni.”...

Politikai szempontból is kínos lehetett Kálnoky számára ez az állás. Az Államvédelmi Szolgálatok Történeti Levéltára évkönyvében, a Trezor 2004-ben megjelent 3. számában Jobst Ágnes könyvtáros is megemlékezett róla. „...1947–48-ban egy jogi-igazgatási munkakörben dolgozó belügyi tisztviselőt bíztak meg azzal a feladattal, hogy a korábbi Belügyminisztérium romos várbeli épületéből annak hajdani könyvtárát kimentse és rendezze. Ez a tisztviselő az ismert költő-műfordító, Kálnoky László volt, aki az anyag egy részét kiválogatta, és az ÁVH Sztálin-úti épülettömbjébe költöztette, míg a Jászai Mari-téri épület pincéjében maradt könyvtömeget az Országos Könyvtári Központnak adta át. (...) 1953 őszén, a Belügyminisztérium átszervezését követően történt meg a különféle belügyi, illetve ÁVH-s kezelésben működtetett könyvtárak összevonása.” Ezzel Kálnoky belügyi munkaviszonya és könyvtárösszevonása be is fejeződött.

Egri könyvtárosok és egyéb könyvesek

Kálnoky László költészetében nem Homálynoky Szaniszló az egyetlen könyvtáros. Az *Eretnek a századfordulón* című költeményben is megírta: „*K. Ákos, anyai nagyapám testvére falusi plébános, majd Egerben / az érseki liceumi könyvtár könyvtárosa volt.*” A következőkben számos érdekességet tudhatunk meg a rokonról, de könyvtári munkásságát nem részletezi. Csak sejthetjük, hogy a legendás nagybácsi ezen a téren jelentőset nem alkotott. Ezt a feltételezést megerősíti, hogy Antalóczi Lajos az egri Főegyházmegyei Könyvtár 1793 és 1989 közötti történetét feldolgozó tanulmányában még csak meg sem említi K. – vélhetően Kállay – Ákos nevét.

Újabb kutatási téma lehetne az egri irodalomtörténeti hagyományok iránt érdeklődők számára, hogy ki is lehet pontosan a *Szaniszló gyarapodik súlyban és bölcsességben* című Kálnoky-versben az a bizonyos dr. Edelenyi Tibold, megyei főkönyvtáros, aki egy fiatal irodalomtörténésszel azért keresi fel hősünket, hogy legyen a híres helyi íróról nevezett irodalmi társaság tiszteletbeli elnöke. A híres helyi író Gordoványi Gáspár, akiben mindjárt ráismerhetünk Gárdonyi Gézára, bár a szerző figyelmeztet: „*Ez a költemény teljes egészében a képzelet szülötte. A benne szereplő személyek, a történelemből és az irodalomból ismert nevek viselőit kivéve, sohasem éltek. Ha valaki önmagára vagy bárki másra ráismerni vél, legokosabban teszi, ha ezt a körülmények véletlen összejátzásának tulajdonítja.*” A Gordoványi Gáspár Irodalmi Társaság valóban csak a képzelet szülötte, létezik viszont Egerben a Kálnoky László Irodalmi és Művészeti Egyesület, amelynek célja a költő emlékének ápolása, műveinek népszerűsítése. Rendszeresen tartanak – együttműködve az egri Bródy Sándor Városi és Megyei Könyvtárral – megemlékezéseket, konferenciákat, emlékesteket. Az egyesületnek köszönhető, hogy a Telekessy István utca 4. szám alatti szülőházon 2011-ben kicserélhették a régi, téves dátummal készült emléktáblát.

Az egri Kálnoky-kultusz újabb bizonyítéka, hogy tavaly, 2011. április 29-én rendezte meg Egerben – az Eszterházy Károly Főiskola, a Miskolci Egyetem, az

egri főiskola Hébé-Juventus Közhasznú Egyesülete és az Északkelet-magyarországi Regionális Versmondó Egyesület, a Magyar Versmondók Egyesülete támogatásával – az I. Kálnoky László Regionális Nemzetközi Egyetemi, Főiskolai Versmondó Versenyt. (Arról nincs információnk, hogy bárki is választotta volna szabadon az *Egy könyvtáros* hányattatásai című szabad verset...)

Születés, halál, feltámadás

Kálnoky László nem éppen ünnepi megjelenése, hogy születésének centenáriumi évében „sikerült” bekerülnie a budapesti Centrális Galéria február 28-án nyílt *Halott könyvtár* című tárlatába. A magyar könyvtárak 1989 óta olvasatlan állományát modellező kiállításon a *Méltán vagy méltatlanul elfeledett művek?* között ott láthatjuk a *Lázás csillagon* című Kálnoky-kötetet is, és meghallgathatjuk Bán Zoltán András irodalmár ajánlását, aki szerint „*Kálnoky érdemtelenül elfelejtett, nagy költő, akinek felfedeztetéséért mindent meg kell tenni*”. Ennek szellemében jegyezzük meg, hogy éppen ez a *Lázás csillagon*-kötet tartalmazza az eredetileg 1942-ben a *Magyar Csillagban* megjelent *Szanatóriumi elégia* című költeményt. Ezt a nagy ívű verskompozíciót nemcsak a Kálnoky-életmű, hanem az új magyar líra egyik kiemelkedő alkotásaként is számon tartja az irodalomtörténet. A kötetet a *Könyvtáros* című folyóirat 1957. novemberi számában Vihar Béla méltatta, és ő is arra jut: „*Kálnoky László jelentős költő.*”

Az *Élet és Irodalom* szerkesztői szintén elismerhették a szerzőt, amikor az 1960. október 14-ei számban megjelentették *A kegyelet oltárán* című versét, bár az 1961. január 6-ai számban a visszajelzések, olvasói reakciók miatt magyarázkodni kénytelenek. „*Szerkesztőségünk a verset érdekes kísérletnek találta, ezért döntött úgy, hogy közli. Műfajilag afféle groteszknak ítélte – olvashatjuk az aláíratlan szerkesztői üzenetben. – Kálnoky verse triviális apróságokat sorol fel, amelyekkel – úgy éreztük – szatirikusan célba veszi az ezeket az apróságokat őriztető – ezeknek »kegyeletes« jelentőséget tulajdonító – polgári osztályt. Ennek az osztálynak triviális »ereklyéi«, hasonlóan hatalmukhoz, a »szeméttelre« kerültek. A vers e kicsengését félreérthetetlennek éreztük*”.

Nehéz lenne bizonyítani, hogy a szerkesztők valóban azt gondolták-e, amit üzenetükben írtak, bár a megjelenés dátuma arról „tanúskodik”, nem az osztályharcossága miatt közölték verset, viszont az „osztályharc élesedése” és a „nemzetközi helyzet fokozódása” miatt kellett magyarázkodniuk.

Az egykor botrányt okozó költemény, *A kegyelet oltárán* lett az alapja a Kálnoky-centenárium alkalmából a MIG-ráció Kft. által – a Szerencsejáték Zrt. és Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával – meghirdetett irodalmi pályázatnak. Olyan verset vagy rövidprózát – drámát nem – vártak a pályázóktól interneten, amelyek első és utolsó sora azonos a Kálnoky-vers első vagy utolsó sorával. („*Hová lettek a családi ereklyék*”; „*szellemképüket az utódok őrzik*”). Egy hónap sem telt el a felhívás megjelenése után, és beérkezett kétszáz írás, majd újabb száz. Hogy milyen értékek születtek, hogy vannak-e a pályázók között zseniális alkotók, azt nem tudjuk, de azt igen: jó ügyet szolgált a pályázat. Nem volt kikötés, hogy az eredeti mű témájával egyező tartalmú legyen a benyújtott alkotás, de vélhetően a pályázók elolvasták az eredeti Kálnoky László-költeményt. Nem

biztos, hogy bementek érte a könyvtárba vagy levették otthon a polcra a költő kötetét, hiszen a Digitális Irodalmi Akadémia oldalain sokkal egyszerűbben megtalálhatták a verset.

Tehát a nyomtatott könyv riválisának tartott internet hozzájárulhat a halottnak hitt irodalmi alkotások feltámasztásához. Hogy egy kis csavarral ismét ideidézzük könyvtárosunk szellemét, bátran kijelenthetjük: ma már Homálynoky Szaniszlói is online katalogizálna!

Köszöntő helyett

Kálnoky László költészetének értékelői elsősorban pesszimizmusáról és groteszk látásmódjáról beszélnek. Akik személyesen ismerhették, azok arról is beszámoltak, hogy lételeme volt a humor. Lator László így mutatja be az *Egy magánzó a Krisztinavárosban* című írásában: „*Laci arca tulajdonképpen vonástalan volt, párnás-hullámos síkjai egyszerre fejeztek ki kópés-kaján huncutságot és gyerekes sértődöttséget*”. Költészetére jellemző volt az ironikus megközelítés. Domokos Mátyással beszélgetve fogalmazta meg Kálnoky: „*a költészetből kezd egyre inkább kifogyni a pátosz, főképp pedig a retorika. Ez egyébként helyes és jó. Az érzelmesség már régebben kiveszett; érzelmes verseket már csak a tapasztalatlan költők vagy a dilettánsok írják. De valami módon az irónia és az önirónia egyre jobban átjárja a verseket, és hogyha a versek képanyagát vizsgáljuk, láthatjuk, hogy bizonyos groteskség kezd eluralkodni. Ezt a legkevésbé sem megrovólag mondom, nem tekintem költészetünk fogyatkozásának, hiszen állandóan újat keresünk.*” Végül arra jut: „*...nemcsak az érzelgősség, hanem maga az érzelem, maguk az emberi érzelmek kerülnek idézőjelbe a XX. század lírájában*”.

Kálnoky nem gyártott olcsó poénokat, nem vicceskedni, nem jópofáskodni akart, csak tükröt, igaz, görbe tükröt tartott a világ elé. Ennek szellemében születtek humoros, ironikus elbeszélő költeményei, amelyekben a bőbeszédűség is a komikum eszköze. Karikírozó tehetségének egyik kiemelkedő alkotása – a kezdetben Karinthy Frigyes művének hitt – halandzsanyelven írt, mégis tökéletesen érthető *XIX. Henrik* című műfordítás-paródiája.

Kálnoky László, a kétszeres József Attila-díjas költő – aki egy ideig „csupán” könyvtáros volt – születésének századik évfordulóján a könyvtárosoktól is megérdemelné a méltatást. Ha nem tudnánk tőle, hogy a pátosz, az érzelmesség költészetünkben már a múlt században kiveszett, írhatnánk – ha tudnánk – ünnepre köszöntő verset is. De hagyjuk a nagy szavakat! Inkább jó könyvmoly módjára rágjuk be magunkat a Kálnoky-kötetekbe!

Filip Gabriella